

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/3 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамрокулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон

Республикаси Судьялар олий кенгаши
хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Ҳайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами бериледи.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Шоев Иззатулло Хусенович*

СУДЕБНОЕ ДЕЛО В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ 7-15

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna

KALTAMINOR MADANIYATINI DAVRIY MADANIY SANALASH MUAMMOLARI (sopol idishlar va uy-joylar misolida) 16-21

*Музаффаржон Мансуров*СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ
РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 22-32*Qodirova Ra'no Mamirjonovna*

O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX VA IJTIMOY FANLARNI O'QITILISHI (XX asrning 30-yillari) 33-38

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ*Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна*ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА
СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ 49-45*Камчибеков Фарход Олимжонович*ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН
ТАЖРИБАСИ 46-53*Баратов Махсудали Назиралиевич*МИКРОМОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАСИ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИ
ҲАЛ ЭТИШДАГИ РОЛИ 54-61*Nosirov Ilkhom Abbosovich, Ermatov Ilmidin Toshmatovich*ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UZBEKISTAN 62-71*Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Nurboyev Jalaliddin Mamadievich*O'ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARINING EKSPORT KO'RSATKICHIGA TA'SIR
ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI 72-78*Aliyev Maruf*

HOW TO IMPROVE THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM? 79-85

*Ачилов Уйғунжон Улуғбекович*ПЕНСИЯ ЖАМҒАРМАСИ ДАРОМАДЛАРИ ҲАЖМЛАРИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИНГ
ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ 86-92*Ashurov Maxammadjon Sotvoldievich*O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATSION MODELGA O'TISHINING AYRIM
YO'NALISHLARI 93-99*Абдуллаева Зулфия Иззатовна*МЕҲМОНХОНАЛАРНИ КЛАСТЕРЛАШ - МЕҲМОНХОНА БИЗНЕСИДА БОШҚАРУВНИНГ
САМАРАЛИ ШАКЛИ 100-106*Қурбонов Сирожиддин Қурбонович*МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ 107-113

Ismanov Ibroxim Nabiyevich

MHXS MUVOFIQ KONSOLIDATSIYALANGAN MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH
TEXNIKASI 114-126

Turobov Sherzod Alisherovich, Namozov Bekjon Bo'ron o'g'li

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI TAHLILINI TASHKIL QILISH 127-133

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING
MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI 134-143

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Tojaliyev Abdunosim Abdulxakimovich

INNOVATSIYA VA IJTIMOIIY MADANIY RIVOJLANISH 144-154

Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna

FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI YOSHLAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILI
SIFATIDA 155-162

Abdumalikov Abdulatif Abidjanovich

ATROF MUHITGA INNOVATSION MUNOSOBATNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-
FALSAFIY ASOSLARI 163-168

Xalliyev Jasurbek Iskandarovich

OGAHIIY TARIXIIY ASARLARIDA BILISH TUSHUNCHASI BILAN BOG'LIQ ERONIIY QATLAMGA
OID MA'RIFIY-FALSAFIY ISTILOHLAR 169-173

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Raximjonova Dilshodaxon Abubakir qizi

AN'ANAVIIY TERMINOLOGIYA MAKTABLARI 174-180

Осипова Агата Викторовна

СЛОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА УЗБЕКОЯЗЫЧНЫХ
УЧАЩИХСЯ 181-186

Ахмедова Азиза Комиловна

БАДИИЙ ОБРАЗ ТАСНИФИ, ТИПОЛОГИЯСИ ВА БАДИИЙ-ФУНКЦИОНАЛ
ХУСУСИЯТЛАРИ 187-191

Кучкарова Ҳафиза

НЕМИС АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ЖАНРНИНГ ЎРНИ 192-196

Комилова Муяссар Мавжудовна

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РУССКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ВОЕННОГО
АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ ПРИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ 197-203

Mirodilova Nargiza Mirvaliyevna

THE SEMANTIC - STRUCTURAL PRIORITIES OF ICT TERMINOLOGY 204-207

*Shirin Dadabayeva*COMPARATIVE SUPERSYNTACTIC INTEGRITY IN THE UZBEK AND ENGLISH
LANGUAGES

208-213

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Turdiyev Bexruz Sobirovich*

IBN SINONING HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJIDA QO'SHGAN HISSASI

214-220

*Матчанов Фахриддин Курамбой ўғли*МАҲКУМЛАРНИ АХЛОҚАН ТУЗАТИШ ВОСИТАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ БЎЙИЧА АЙРИМ
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

221-226

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Боборахматов Бобир Бўриевич*ЕНГИЛ АТЛЕТИКАНИНГ ЮГУРИШ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КЎП ЙИЛЛИК ТИЗИМЛИ
БОШҚАРИШ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ

227-233

Uraimov Sanjar Ro'zmatovich

BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY FAOLLIGINI BAHOLASH

234-238

*Shamuratov Jasur*O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARS JARAYONLARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGICHA PEDAGOGIK YONDASHUV

239-243

*Fedotova Kristina Anatolevna*THE SIGNIFICANCE OF INTEGRATING LANGUAGE SKILLS IN THE PROCEDURE OF THE
ENGLISH LANGUAGE TEACHING

244-250

*Устоев Абдураззоқ Қурбонovich*ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КУРАШЧИЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШ

251-256

Ismoil Rustamov

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI

257-263

*Erkaboyev Oybek Muhammadjonovich*X VA XI SINIF O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK-2021 TESTLARI BILAN QIYOSIY BAHOLASH

264-268

*Usmanova Dilnoza Muratovna*THE ROLE OF PROJECT METHODS IN REVEALING CREATIVITY OF ENGLISH
TEACHER

269-275

*Atabayeva Mavjuda Rustamovna*O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'QITISHDA KLASTER METODI ORQALI TANQIDIY
FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

276-282

*Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi*TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA TA'LIM JARAYONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI

283-289

Salimova Shahlo Sayfulloyevna

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARINI MAKTABDA PSIXOLOGIK XAVFSIZ TA'LIM MUHITINI LOYIHALASH UCHUN TAYYORLASH 290-296

Matchanova Nargiza To'lqinovna

O'ZBEKISTONDA XORIJIY TALABALARNING IJTIMOY MOSLASHUV MUAMMOLARI 297-304

Erkaboyeva Feruz G'ayratovna

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN VA O'YINCHOQLARNING O'RNI 305-309

Bozorova Aziza Saidmurot qizi

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TA'LIM MASALALARI (boshlang'ich ta'lim misolida) 310-315

Сулайманова Дилдора Назаровна

КРЕАТИВ ТАФАККУР ТУШУНЧАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ВА ПЕДАГОГИК МАНБАЛАРДАГИ ТАЛҚИНИ 316-325

09.00.00 - СИЁСИЙ ФАНЛАР

Фаррух Эшмаматов Эшқобил ўғли

СИЁСИЙ МАФКУРА – ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ШАХС ФАОЛИЯТИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ МУҲИМ ҒОЯЛАР ТИЗИМИ СИФАТИДА 326-334

13.00.00 – Педагогика фанлар

Ismoil Rustamov

Farg'ona davlat universiteti Vokal va cholg'u
ijrochiligi kafedrasida o'qituvchisi

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI

Annotatsiya: Mazkur maqolada doira cholg'u ijrochiligi sohasida muxim sanalgan ijroviy usullari borasida so'z boradi. Shuningdek bugungi kunda ustoz-shogird an'analari asosida ta'lim berayotgan mohir ijrochi-pedagoglar faoliyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: doira usullari, ijro mahorati, ta'lim sifati, sahna mahorati, namunaviy ijro.

Исмаил Рустамов

преподаватель кафедры
Вокально-инструментального исполнения
Ферганского государственного университета

ЗНАЧЕНИЕ ПРИЕМОВ В ИНСТРУМЕНТАЛЬНОМ ИСПОЛНЕНИИ НА ИНСТРУМЕНТЕ ДОЙРА

Аннотация. В данной статье рассказывается о наиболее важных исполнительских приемах в области исполнительства на инструменте доира. Также будет освещена деятельность искусных исполнителей-педагогов, которые сегодня преподают на основе традиций учитель-ученик.

Ключевые слова: методы исполнения усулей дойры, исполнительское мастерство, качество обучения, сценическое мастерство, образцовое исполнение.

Ismail Rustamov

Department teacher Vocal and instrumental performance
Fergana State University

THE SIGNIFICANCE OF RECEPTIONS IN INSTRUMENTAL PERFORMANCE ON THE INSTRUMENT DOYRA

Abstract. This article describes the most important performing techniques in the field of performance on the doira instrument. It will also highlight the activities of skillful performers-teachers who today teach on the basis of teacher-student traditions.

Key words: methods of performance of doira usuls, performance skills, quality of education, stage skills, exemplary performance.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI3Y2023N36>

Kirish. Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohatlar, xalqimizning boy ilmiy-madaniy merosi, mamlakatimizda ilm-fan, san'at va madaniyat sohalarida erishilayotgan yutuqlar, aholini, ayniqsa, yoshlarda yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirishda, milliy qadriyatlar va an'analarni asrab avaylash va keng tag'rib etishda musiqa ta'limi va san'atining o'rni beqiyosdir.

Milliy musiqa san'atimizning muhim tarkibiy yo'nalishlaridan biri - doira cholg'u ijrochiligidir. Mazkur ijrochilik san'ati juda qadimiy tarixga ega va u hozirgi davr milliy musiqa ta'limi tizimimizda o'ziga xos o'quv jarayoni hisoblanadi.

O'zbekistonda barcha sohalar qatorida musiqa san'ati zamonaviy talablar asosida rivojlanib bormoqda. Bu borada musiqa ta'limini tashkil etish tubdan yangilanganligini va uning sifat samaradorligi oshib borayotganligini ta'kidlash joiz. Keyingi yillarda qo'shiqchilik san'ati va cholg'u ijrochiligi ta'limi saviyasi yangi bosqichga ko'tarildi. Ayniqsa, Respublikamiz pedagog kadrlarni tayyotlashga ixtisoslashgan Oliy ta'lim muassasalarida San'atshunoslik fakultetlari o'z faoliyatini boshlagani va bu fakultetlarda tayanch akademik musiqa maskani bo'lgan O'zbekiston davlat konservatoriyasi vokal san'ati va cholg'u ijrochiligi ta'lim yo'nalishlari o'quv rejasi asosida faoliyat yuritib kelayotgan kafedralar faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan dasturlarning amalga oshirilishi bu boradagi yutuqlar ko'lamini kengaytirib bormoqda[1;3].

Asosiy qism. Doira cholg'u ijrochiligi asrlar davomida musiqa madaniyatimizning tarkibiy qismi bo'lib rivojlanib kelmoqda. Shu sababli Prezidentimiz «Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch» asarida bir necha cholg'ular qatorida doira cholg'usi xalqimizning har bir xonadonida borligi va u musiqiy madaniyatimiz rivojida muhim o'rin tutib kelayotganligini ta'kidlaydi.

Doira cholg'usi ommaviy cholg'u bo'lib, ijrochining yosh xususiyatini tanlamaydi. Shu sababli 11-15 yoshli o'quvchilar mazkur cholg'uda ijrochilik ko'nikmasini hosil qilish va uning nazariy asoslarini egallash imkoniyatiga ega. Ayni paytda, mazkur cholg'u ijrochiligining taraqqiyotini chuqur bilish o'quvchilarning doira cholg'u ijrochiligi bo'yicha nazariy bilimlarini oshirish imkonini beradi.

Tegishli manbalarda, o'quv adabiyotlari va mumtoz asarlarda doira cholg'usining qadimiyligi to'g'risida ma'lumotlar berilgan:

- 1) xalq og'zaki ijodi namunalarida;
- 2) arxeologik topilmalarda;
- 3) o'rta asrlarda yaratilgan yozma asarlarda;
- 4) qadimgi tog'lardagi qoyatoshlarga chizilgan tasvirlarda;
- 5) o'rta asrlarda yaratilgan miniaturalarda.

Abu Nasr Forobiy (X asr) «Kitab al-musiqa al-kabir» (Musiqa haqida katta kitob) asarida doira va usullar haqida g'oyat qimmatli ma'lumotlar berib o'tgan. Safiuddin Urmaviy (XIII asr) «Kitab al-advor» (Musiqiy doiralar kitobi) asarida doira usullarining o'n ikki maqom musiqa ijrochiligida muhim o'rin tutishi to'g'risida fikr yuritgan. Abdurahmon Jomiy (XV asr) «Risolai musiqiy» (Musiqa risolasi) asarida doira usullari turlari haqida yozadi. Darvesh Ali Changiy - Buxoriy (XVII asr) «Risolai musiqiy» (Musiqa risolasi, bu asar ba'zan «Tuhfatul ahbob», ya'ni

«Yaxshilar tuhfası» deb ham yuritiladi) asarida doira usullari va uning mashhur ijrochilari to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni bergan.

Doira cholg'u ijrochiligi asrlar davomida shakllanib va sayqallanib kelgan. Uning tarixini shartli ravishda uch davrga bo'lamiz:

- 1) qadimgi davr (VIII asrgacha)
- 2) o'rta asrlar davri (IX - XIX asrlar)
- 3) yangi davr (XX-XXI asrlar).

Qadimgi davr (VIII asrgacha) doira cholg'u ijrochiligiga ommaviylik xos bo'lgan. Unga ko'ra, doira cholg'u ijrochiligi yosh tanlamagan. Doira cholg'usini yasash ommaviy tus olgan va barcha bayramlar, tadbirlar doira ijrosisiz o'tmagan. Yakkanavoz va jo'rnavoz doira cholg'u ijrochiligi shakllangan. Doira cholg'u ijrochiligining musiqa, qo'shiq va raqs san'atlaridagi o'rni belgilangan. Bularning ijodkori omma edi.

Qadimgi davr doira cholg'u ijrochiligi ohanglarga boyligi va rang-barangligi bilan ajralib turadi. Eng asosiysi-bu davrda doira cholg'u ijrochiligi ommalashib, musiqa san'atining tarkibiy qismiga aylandi.

O'rta asrlar davri (VIII-XIX asrlar) doira cholg'u ijrochiligi xususida doira usullarini tushuntirish, tahlil qilish va maqomlar musiqasida doira ijrosining tutgan o'rni kabi masalalar o'rganilgan.

Jumladan, Abu Nasr Forobiy «Kitab al-musiqa al-kabir» asarida doira asari «usul» deb atalishini va u inson tomirining urishiga qarab «tan-tan» deb belgilanishini yozadi[2]. Uning fikricha, «doira usullari asosiy va kichik qismlarga bo'linadi». Bunda Forobiy asosiy deganda to'liq usullarni, qism deganda zarblarni nazarda tutadi. Bundan tashqari, u doirani qisqa tovushli qo'ng'iroq, tabl, tasfiq, sanj kabi cholg'ular tarkibiga kiritadi. Forobiyning bu saboqlari undan keyingi o'rta asrlarning barcha mualliflariga dasturilamal bo'lib qoldi.

O'rta asrlar doira cholg'u ijrochiligiga Darvesh Ali Changiy Buxoriy ham «Risolayi musiqiy» asari bilan munosib hissa qo'shgan. Uning yozishicha, XV-XVII asrlarda doira ijrochilari havaskor va kasb egalariga (professionallarga) bo'lingan. Havaskor doira cholg'u ijrochiligi yosh tanlamagan, professional doira ijrochilari bayramlar, sayil-u tantanalar va saroylardagi tadbirlarda faol ishtirok etishgan. Darvesh Alining yana ma'lumot berishicha, G'iyos Samarqandiy, Mirak Buxoriy, Darvesh Miskin kabi mashhur doira ijrochilari bo'lgan. Hatto ular Navo, Buzruk kabi maqomlarga doira usullari yaratishgan. Demak ular nafaqat doira ijrochisi, balki doira usullari yaratuvchilari ham bo'lishgan.

Mamlakatimizdagi qoyatoshlarda qadimgi davrlarga oid tasviriy san'at namunalari, xalq musiqiy og'zaki ijodi va yozma manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, doira cholg'usining tuzilishi bugungi kunga qadar u qadar o'zgarishga uchramagan va asrlar davomida faqat ijro uslublari takomillashib kelgan. Barcha zamonlarda doira cholg'usini yasovchi mohir ustalar bo'lgani, ijrochilar doira ijrosi uchun o'z doira cholg'usini yasagan.

Yangi davrda (XX - XXI asrlar) doira cholg'u ijrochiligi maktablari yaratildi. Bu davrda A. Eyxorn, N.Mironov, V.Uspenskiy, V.Belyayev, II.Akbarov va boshqalar doira usullarini notaga olishga urunishadi. Abdurauf Fitrat doira cholg'u ijrochiligining xalq orasidagi ahamiyati va doira usullarini to'plash yuzasidan ko'plab ishlarni amalga oshirgan[3]. Ustoz Usta Olim Kornilov ustozlari Masand ota Marg'iloniy va do'sti Yusufjon qiziq Shakarjonov yordamida doira usullarini to'pladi, tizimlashtirdi, ularning ijro uslublari belgiladi, raqs san'ati bilan aloqadorligini kuchaytirdi, doira cholg'u ijrochiligini dunyo miqyosiga olib chiqdi va ustoz-

shogird yangi doira cholg' u ijrochiligi maktabiga asos soldi. A.Petrosyans to'rt chiziqli nota yozuvi asosida doira usullarini notaga olib, orkestrda nota asosida doirada ijro etish an'anasini yo'lga qo'ydi.

Yangi davr doira cholg' u ijrochiligida individual ijro uslublari tarkib topdi, doira ijrosiga doir o'nlab o'quv qo'llanmalar yaratildi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Doiraning tarixiy shakllanishi uzoq o'tmishga borib taqalsa-da uning boshqa cholg' ulardan alohida bo'lib ajralganligi borasida Xusrov Parviz saroyida hizmat qilgan ilk saroy musiqachisi Barbad Marvaziy ijodiy faoliyatiga bag'ishlangan tarixiy rasmlar va asarlardan bilish mumkin. Lekin "Forobiyning (IX asr) ma'lumotlariga qaraganda Xuroson doirasi o'zining ko'plab belgilari bilan zamonaviy doirani eslatadi"[2;42].

Abu Nasr Forobiy (X asr) "Kitob al- musiq a al-kabir" (Musiq a haqida kitob) asarida doira va doira asari bo'lgan usullar haqida g'oyat qimmatli ma'lumotlar berib o'tgan. Safiuddin Urmaviy (XIII asr) "Kitob al-advor" (Musiqiy doiralar kitobi) asarida doira usullarining o'n ikki maqom musiq a ijrochiligida muhim o'rin tutishi to'g'risida fikr yuritgan. Abdurahmon Jomiy (XV asr) "Risolai musiqiy" (Musiq a risolasi) asarida doira usullari turlari haqida yozadi. Darvesh Ali Changiy-Buxoriy (XVII asr) "Risolai musiqiy" (Musiq a risolasi) asarida doira usullari va unig mashhur ijrochilari to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni bergan. Bu noyob manbalar doira ijrochilik tarixini o'rganish uchun muhim omil hisoblanadi. V.Belyaev, T.Vizgo, A.Petrosyans, F.Karomatov, I.Rajabov kabi olimlarimizning tadqiqotlarida doira ijrochiligining nazaryasiga doir muayyan fikr muloxazalar bildirib o'tilgan.

Cholg' u ijrochiligida doira san'ati o'ziga xos yetakchi o'rin tutadi. Bu cholg' u barcha cholg'ular ichida uzoq tarixga egaligi va ijrochilik san'ati bilan ajralib turadi. Kishilik jamiyatining ibtidoiy davrlaridan boshlab qadimgi odam qadamlarining bir maromda yerga tashlanishi, ov yoki boshqa jamoa tadbirlaridagi takroriy harakatlar, qo'llarini-qo'llariga, badaniga urishdan paydo bo'luvchi sadolar, turli mehnat qurollari, buyumlar yoki toshlarning bir-biriga tegishidan kelib chiqadigan ritmik tovushlar - urma cholg'ularning vujudga kelishiga sabab bo'lgan. Shuningdek, ritm-usul ibtidoiy inson hayotining markaziy unsuri bo'lib, u jamoa faoliyatini birlashtiruvchi, uni borliq - tabiat va koinot bilan uyg'unlashtiruvchi yagona vosita bo'lgan[4].

Doira ijrochiligi bilan bog'liq tadqiqotlarni alohida qayd etish lozim. Usta Olim Komilov ijrosidagi xalq doira usullarining ko'pi Ilyos Akbarov ("Doira usullari", T., 1952), V.Uspenskiy, Ye. Romanovskayalar tomonidan yozib olingan. Usta Olim Komilovning ijro uslubi zarblar jilvadorligi hamda tembr vositalarining xilma-xilligi bilan ajralib turadi. T.Inog'omov, K.Azimov, A.To'ychiyev va boshqa ko'plab doirachilarga ustozlik qilgan.

Natija va muhokamalar. Faqat o'qib o'rganish, izlanish, ijod qilish, mashq va ustozlardan saboq olish bilangina doira ijrosi mahoratini egallash mumkin. Bugungi yosh doira ijrochisi shunchaki ijrochi emas, u salohiyatli va ijodkor shaxs bo'lishi lozimdir.

Doira cholg' u ijrochiligida bir necha janrlardagi doira asarlari mavjud, ulardan biri pesadir. Pesa yorqin ifodaviy mazmuni, aniq badiiy nomi, erkin shakldagi va icham hajmli cholg' u musiq a asari hisoblanadi. Doira uchun pyesalar bastakorlar yoki kompozitorlar tomonidan yaratiladi va ularning musiqalari mohir doira ijrochilari tomonidan doira ijrosiga moslashtiriladi.

Doira asarlarining muhim janrlaridan biri etyuddir. Etyud ijrochilik mahoratini oshirish uchun yaratilgan texnik (mashq) va yuksak ijro mahoratini namoyon qiluvchi doira asari

hisoblanadi. Etyudlar qisqa hajmli bo'lsada, lekin mazmundor hisoblanadi va muayyan usulni o'zlashtirish, doira ijrosi ko'nikmasi, malakasi hamda mahoratini egallashda mashq manbai bo'lgan doira asaridir. Etyudlarni ijro etish va uni muntazam odatga aylantirish doira ijrosi mahoratining oshishiga hamda individual ijro uslubini shakllantirishga olib keladi.

Zero, doira asarlarida usul, pyesa va etyud muhim o'rin tutadi. Ularni farqlash, nazariy va amaliy jihatdan o'zlashtirish lozim. Misol uchun, ustoz Usta Olim Komilovning «Qo'sh qars-1» asari chuqur mazmun, jarangdor ohang va tinglovchiga zavq beradigan asar hisoblanadi. Shu bois, ushbu asarni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi muhimdir.

Doira cholg'u ijrochiligi va uning yana bir o'ziga xos xususiyati ustoz san'atkorlarning ta'limini o'zlashtirish bilan bog'liqdir. Mahorat- kasbiy va hayotiy tajriba orqali orttirilgan yuksak malakalar majmuidir. Doira cholg'u ijrochiligida mahorat tajribali san'atkorlarning kasbiy bilim, amaliy ko'nikma va malakasi majmuidir. San'atkor mahoratga ijodiy izlanish, tinimsiz mashq va oqilona faoliyat yuritish orqali erishadi. Bugungi kunda urf bo'layotganidek, faqat texnik va texnologik imkoniyatlardan foydalanish bilan doira cholg'u ijrochiligida yuksak va e'tirof etgulik mahoratga ega bo'lib bo'lmaydi.

Doira ijrochilik tarixini kuzatish shuni ko'rsatadiki, har bir davrda doira ijrochilik san'atining fidoyilari bo'lgan. Ular bu borada ilmiy, nazariy, amaliy va ijtimoiy jixatdan munosib xissa qo'shganlar.

Respublikamizda doira ritmik usullarini dunyoga mashhur qilishda o'z hissasini qo'shgan Usta Olim Komilovning (1875-1953), boy merosi avlodlar uchun katta maktab vazifasini o'tab kelmoqda. Mashhur ustaning an'alarini davom ettirganlar[5;17]:

To'ychi Inog'omov (1914-1986), G'ofur Azimov (1917-1981), Dadaxo'ja Sottixo'jaev (1921-1991), Qaxramon Dadaev (1936-2013), Odil Kamolxo'jaev (1944-2015) kabi ustozlardir. Zamondoshlarimiz Tal'at Sayfutdinov, Rustam Ubaydullaev, Komiljon Xakimov, aka-uka Dilmurod, Elmurod, Xolmurod Islomovlar, Husan Nosirov, Xasan Azimov, Ilhom Ikromov kabilarning doira ijrosi rivojida mehnatlarini e'tirof etish lozim. O'nlab doirachilar mustaqil O'zbekistonning barcha viloyat va tumanlarida, butun O'rta Osiyoda doirachilik san'atini rivojlantirish hamda bu noyob soz turini dunyoga targ'ib va tashviq qilish ishida munosib hissalarini qo'shib kelmoqdalar.

Bunday natijalarga erishishda Toshkent davlat konservatoriyasi (hozirgi O'zbekiston davlat konservatoriyasi) faoliyati ham serunum bo'lganligini eslatish joiz. Doira ijrochilik san'atining rivojlanish jarayonida yosh avlodga nazariy va amaliy bilim berish maqsadida 1948 yilda Toshkent davlat konservatoriyasining "Xalq cholg'ulari" fakultetida doira va urma zarbli cholg'ular sinfi tashkil topdi. Ushbu dargohda iste'dodli talabalar doira ijrochiligi tarixini, nazariy bilimlarini mukammal egallab, amaliy o'zlashtirishga ijodiy yondoshgan holda bilim olishga kirishdilar. Yillar davomida mazkur ta'lim yo'nalishi bo'yicha yuzlab mutaxassislar tarbiyalandi. Bugungi kunda shu sohada oliy ta'lim muassasini muvaffaqiyatli bitirgan talabalarga Davlat Attestatsiya komissiyasi xulosasiga ko'ra doira va urma zarbli cholg'ular bo'yicha bakalavr hamda magistr akademik darajalari berilmoqda. Hozirda ular Respublikada hamda xorijiy mamlakatlarning ijodiy jamoalari va ta'lim dargohlarida samarali faoliyat olib bormoqdalar.

O'zbekistonda barcha sohalar qatorida musiqa san'ati zamonaviy talablar asosida rivojlanib bormoqda. Bunda musiqa ta'limini berish tubdan yangilanganligini va uning sifat samaradorligi oshib borayotganligini ta'kidlash joiz.

Yangi davr doira cholg'usi ijrochiligida individual ijro uslublari tarkib topdi, doira ijrosiga doir o'nlab o'quv qo'llanmalari yaratildi.

Xulosa. O'zbek doira maktabi borasida so'z borar ekan, barchaning ko'z o'ngida Usta Olim Komilov siymosi gavdalanishi tabiiy. O'zbek doirasi sadolarining chet el sahnalarida sadolanishi va o'zining mohirona ijrosi bilan jahon tomoshabinlari yuraklarini zabt etgan ustoz-san'atkor Usta Olim Komilovning doira cholg'usi ijrosi sir asrorlarini nafaqat amaliy, balki nazariy-ilmiy jihatdan o'quv qo'llanma va darsliklar ko'rinishida xalqimizga yetkazgan ustoz san'atkor Dilmurod Islomov xisoblanadi. Zamonamiz doira maktabiga yangicha nafas baxsh etgan ustoz san'atkor Dilmurod Islomov o'z atrofida keyinchalik kasbiga sadoqatli shogirdlar tarbiyalab xalqimiz xizmatiga safarbar etdi.

Bugungi kunda doira cholg'usi ijrosi bilan erkaklar bilan teng ravishda ayollar ham shug'illanib kelmoqdalar. Ijrochilik amaliyotida mohirlik darajasiga erishgan xalq doirachi sozandalari doimo xalqimiz e'zozida bo'lib kelganlar.

Yuqoridagi fikrlarga tayangan holda xulosa o'rnida shuni xotima qilishimiz mumkinki, Yangi O'zbekistonda barcha sohalar qatorida musiqa san'ati zamonaviy talablar asosida rivojlanib bormoqda. Bunda musiqa ta'limini berish tubdan yangilanganligini va uning sifat samaradorligi oshib borayotganligini ta'kidlash joiz. Shu sababli keyingi yillarda qo'shiqchilik san'ati va cholg'usi ijrochiligi yangi bosqichga ko'tarildi.

Yangi davr doira cholg'usi ijrochiligida individual ijro uslublari tarkib topdi, doira ijrosiga doir soha vakillari tomonidan ko'plab o'quv qo'llanmalar yaratilmoqda.

Faqat o'qib o'rganish, izlanish, ijod qilish, mashq va ustozlardan saboq olish bilangina doira ijrosi mahoratini egallash mumkin. Bugungi yosh doira ijrochisi shunchaki ijrochi emas, u salohiyatli va ijodkor shaxs bo'lishi lozimdir.

Адабиётлар/ Литература/ References:

1. Rustamov, I. (2022). DOIRA CHOLG'USIDA IJROCHILIK MAHORATINI OSHIRISHDA QO'LLANILADIGAN MASHQLAR MOHIYATI. *Science and innovation*, 1(B6), 456-460.
2. Xayrullayev M. M., O'rta Osiyoda ilk uygonish davri madaniyati, T., 1994
3. O'zbekiston nomoddiy madaniy merosi loyiha muvofiqlashtiruvchisi Sayidafzal Mallaxanov YUNESKO ishlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy komissiyasi tomonidan tayyorlanib ICHKAP moliyaviy ko'magida va MOTXI hamkoriligida 2017 y. nashr etildi. ISBN 978-9943-357-46-4
4. Mannopov, S. (2004). O'zbek xalq musiqa madaniyati. *Toshkent, "Yangi asr avlodi" nashriyoti.*
5. N.Rahmatov. Doira. – T.: "Fan va texnologiya", 2016 y., 13 b.
6. Rustamov, I. (2022). The Place of Doira Instrument in Uzbek National Art. *Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences*, 5, 74-77.
7. Madina Nasretdinova, Ismoil Rustamov, & Oybek Karimov (2022). MUSIQA SAN'ATINING HOZIRGI KUNDAGI O'RNI. *Scientific progress*, 3 (2), 841-845.
8. Murodova, D. (2022). ЯНГИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧИДА ЁШЛАРДА БАДИИЙ-ЭСТЕТИК БИЛИМ ВА КЎНИКМАЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЗАРУРИЯТИ. *Science and innovation*, 1(B6), 702-707.

9. Nasritdinova, M. (2022). ЎЗБЕКИСТОН ЖАМИЯТИНИНГ ЯНГИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧИДА ЁШЛАР БАДИИЙ-ЭСТЕТИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ОМИЛЛАРИ. *Science and innovation*, 1(B6), 950-955.
10. Akhrorova, R. (2022). LEXICAL-SEMANTIC EXPRESSION OF EARLY YOUTH/JEUNESSE IN FRENCH. In *МЕЖДУНАРОДНЫЕ НАУЧНЫЕ КОНФЕРЕНЦИИ С ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ* (Vol. 2, No. 18.03, pp. 617-620).
11. Ahrorova, R. U. (2021). SEMANTIC ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS REPRESENTING "YOUTH" IN FRENCH AND UZBEK LANGUAGES. *Theoretical & Applied Science*, (7), 122-126.
12. С. Маннопов (2019). Шарқ маданияти ривожда ўзбек халқ мусиқа меросининг тутган ўрни. *Oriental Art and Culture*, (IV (1)), 29-36.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3 (3)-2023 йил

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).